

DOKUMENTY A MATERIÁLY

JEŠTĚ K PŮSOBENÍ FERDINANDA ČATLOŠE V ZÁŘIJOVÉ MOBILIZACI 1938

STANISLAV V. CHYTKA

CHYTKA, S.: Additional Information on the Activity of Ferdinand Čatloš in the September Mobilisation of 1938. *Vojenská história*, 3, 21, 2017, pp 78-82, Bratislava. In the contribution, the author deals with the question of functional assignment of General Staff Colonel Ferdinand Čatloš in the period of increased threat to the Republic and during the September mobilization in 1938. This issue was as yet unresolved or interpreted in a different way, practically since the first publication about his personality, in particular in the work of Václav Štefanský in 1998. Absence of the papers on the activity of the 2nd Army and their subordinate units – 8th Division *Florian* and the Border Area 37 as well as the mobilization-based (“double”) 8th Division *Mánes*, also lead the authors in the case of Ferdinand Čatloš to deal with partial data or (largely) with fragmental memories of F. Čatloš himself. Gradually, two different claims were published in principle. According to the first one, General Staff Colonel Čatloš was the Chief of Staff of the 8th Division *Florian* (HO-37) in the primary deployment and according to the second, he held the same function in the secondary Staff, 8th Division *Mánes*, composed for the mobilisation. Čatloš himself did not contribute to clarification of this contradiction, since in his memoirs, which are otherwise incredibly extensive, he only provides vague data on this subject. Military History. Slovakia. World War 2. Slovak Army – Čatloš in the September Mobilisation of 1938.

Otázka funkčního zařazení pplk. gšt. Ferdinanda Čatloše v období zvýšeného ohrožení republiky a během zářijové mobilizace v roce 1938 zůstává nedořešená, respektive odlišně interpretovaná již dlouhou dobu, prakticky od první publikace věnované jeho osobě¹. Absence spisů o činnosti 2. armády a jejích podřízených útvarů – 8. divize *Florian* a jí tvořené Hraniční oblasti 37 i mobilizačně postavené („zdvojené“) 8. divize *Mánes* vedla i v případě Ferdinanda Čatloše k tomu, že jednotliví autoři vycházeli z dílčích údajů, případně (a někdy asi do značné míry) z útržkovitých vzpomínek samotného F. Čatloše. Postupně tak došlo k publikování v zásadě dvou tvrzení. Podle jednoho byl pplk. gšt. Čatloš náčelníkem štábu 8. divize *Florian* (tedy HO-37) v prvosledovém nasazení, podle druhého byl v této funkci ve štábu druhosledové, mobilizační postavené 8. divize *Mánes*. Sám Čatloš přitom příliš nepřispěl k objasnění tohoto rozporu, protože ve svých jinak až neuvěřitelně rozsáhlých zápiscích uvádí zpravidla (snad až na jednu výjimku) pouze vágní údaje. Pokusím se proto shrnout argumenty a tvrzení, týkající se tohoto krátkého úseku Čatlošova života, a snad i předložit argumenty nové, dostatečně objasňující skutečný stav.

Autor výše zmíněné knihy, vojenský historik V. Štefanský, asi jako první vnesl do

¹ ŠTEFANSKÝ, Václav. *Generál Ferdinand Čatloš*. Knižnica vojenského profesionála. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky vo Vojenskej informačnej a tlačovej agentúre 1998, s. 30. ISBN 80-88842-13-1

novější literatury tvrzení, podle něhož *Před 6. októbrom 1938 F. Čatloš pôsobil ako náčelník štábu 8. pešej divízie v Hraniciach na Morave... Keď sa mobilizáciou vytvorila z 8. divízie ďalšia poľná, jej veliteľom sa stal generál Zahálka... a náčelníkom štábu podplukovník gšt. F. Čatloš. Divízia v októbri 1938 ustupovala od nemeckých hraníc v pásme Krnov – Bohumín. Nachádzali sa severne od Olomouca...*² Tímto matoucím konstatovaním jakoby predznamenal mnohé ďalšie výklady: brigádní generál Otakar Zahálka byl sice postaven do čela divize *Mánes*, ale jeho divize nemohla ustupovat z čáry Krnov – Bohumín, neboť tu obsadila (a později vyklízela) divize, respektive Hraniční oblast 37 *Florian* pod velením brigádního generála Jindřicha Jiřího Biruly. Gen. Zahálka velel 8. divizi v Moravském Berouně za branné pohotovosti státu ve dnech 24. 9.–13. 10. 1938,³ zatímco sídlem velitelství *Floriana* byl Šternberk, náčelníkem štábu zde byl pplk. gšt. Čatloš (NŠ *Mánesa* byl pplk. gšt. František Janda.)⁴ Stejně údaje nacházíme i jinde.⁵ Mohlo by se tedy zdát, že v zařazení Ferdinanda Čatloše během mobilizace není nic nejasného, zvláště když odborná literatura se převážně přidržuje stejného přesvědčení, jaké bylo vysloveno začátkem tisíciletí.⁶ Shodně uvádějí pplk. gšt. Čatloše jako náčelníka štábu HO-37 Jozef Bystrický,⁷ František Cséfalvay,⁸ Vojenské dejiny Slovenska⁹, Miloslav John¹⁰ i webové stránky.¹¹

Problém se zdánlivě konkretizoval – vzhledem na výchozí podklady – s článkem Pavla Šrámka.¹² Doslova uvedl: *V pozostalosti po generálu Otakaru Zahálkovi... se dochovalo několik fotografií zachycujících formování štábu záložní 8. divíze* (t. j. divíze *Mánes* – pozn. S.Ch.) *v jedné ze škol v Hranicích. Na těchto fotografiích je spolu s generálem Zahálkou a dalšími důstojníky také Ferdinand Čatloš. Syn generála Zahálky dále potvrdil, že o Čatlošově působení ve štábu jeho otce doma několikrát slyšel.* (Zvýraznil P. Šrámek) *Je tedy zřejmé, že podplukovník generálního štábu Ferdinand Čatloš byl za mobilizace náčelníkem štábu 8. divíze a funkci náčelníka štábu Hraniční oblasti 37 zastával podplukovník generálního štábu František Janda působící před mobilizací na Vojenské akademii v Hranicích.* K tomuto tvrzení se potom přiklonil i ve své studii M.

² Tamže, s. 30.

³ *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Kol. aut. Praha – Bratislava; Vojenský historický ústav Praha, Vojenský historický ústav Bratislava, Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, s. 332. https://vojenskaakademiehranice.ic.cz/pdf/voj_osbn.pdf ISBN 80 – 7278 – 239 – 9

⁴ <http://rok1938.webnode.cz/republika-ceskoslovenska/armada/vojtech-luza/jirasek/>

⁵ Např.: <http://www.dukat.webzdarma.cz/predvalecnaarmada.htm> <http://blitzsrbija.proboards.com/thread/15/armed-forces-czechoslovakia-september-1938?page=1#ixzz4RyPpxCvF>

⁶ CHYTKA, S. V. – VALIŠ, Z. Generál Ferdinand Čatloš. In *Dějiny a současnost*, roč. 23, 2001, č. 1, s. 27-31. CHYTKA, S. V. Ferdinand Čatloš v meziválečném období Československé republiky. In *Historický časopis*, roč. 51, 2003, č. 1, s. 113-124.

⁷ ŠTAIGL, Jan a kol. *Generáli - slovenská vojenská generalita 1918 – 2012*, 2. aktualizované vydanie. Zlatá edícia: Ozbrojené sily Slovenskej republiky. Bratislava : MAGNET PRESS, SLOVAKIA s. r. o. 2012, s. 27. ISBN 978-80-89169-25-2.

⁸ <http://www.vhu.sk/data/files/568.pdf> Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939 – 1945. CSÉFALVAY, František a kol. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2013, s. 38. ISBN 978 – 80 – 89523 – 20 – 7 – 6.

⁹ HRONSKÝ, Marián – KRIVÁ, Anna – ČAPLOVIČ, Miloslav. *Vojenské dejiny Slovenska*. IV. zv., 1914 – 1939. Bratislava : MO SR vo Vojenskej informačnej a tlačovej agentúre, 1996, s. 224. ISBN 80-88842-05-0.

¹⁰ JOHN, Miloslav. *Nacistické přípravy na přepadení ČSR v roce 1938*. Plán „Zelený“ a výsadeková operace „Bruntál“, Účelová publikace OV ČSPB v Bruntále, b. r. (1988), s. 196.

¹¹ Uvedené v pozn. 4 a 5.

¹² ŠRÁMEK, Pavel. Ferdinand Čatloš za mobilizace v září 1938. In *Vojenská história*, roč. 14, 2010, s. 89-93.

Čaplovič¹³ včetně oblasti, kde měl Čatloš působit, tedy prostoru Moravský Beroun – Bílčice – Valšov. Také v práci Martina Lacka¹⁴ se uvádí stejná funkce, ale ještě nepřesněji: *V krízových jesenných dňoch roku 1938 pôsobil pplk. gšt. Čatloš pri 8. pešej divízii v Hraniciach na Morave (veliteľom bol brigádny generál Otakar Zahálka). Divízia vznikla ako novopostavený zväzok v súvislosti s mobilizáciou 23. septembra 1938. Jej úlohou v prípadnej vojne bola obrana severnej Moravy.* Tuto verzi podporuje i Pavel Minařík, který poněkud nejasně uvádí, že koncem září 1938 byl pplk. gšt. František Janda ustanoven *do funkce náčelníka štábu 8. divize, takže mnichovskou krizi prodělal po zmobilizování divize a jejím přejmenování jako náčelník štábu Hraniční oblasti* 37.¹⁵ I jinde existuje personální kombinace, podle níž byl náčelníkem štábu Hraniční oblasti 37 pod velením brigádního generála J. Biruly pplk. gšt. Janda.¹⁶

Jenže to, co považuje P. Šrámek za zřejmé, až tak zřejmé není. Především u publikovaných fotografií, které použil jako nejdůležitější argument, neuvádí žádnou dataci. Neumožňuje tedy ani jejich verifikaci (což samozřejmě nemusí být jeho chyba. Generál Zahálka byl popraven v roce 1942 jako jeden z čelných představitelů Obrany národa na Moravě a dodatečné ověření tak bylo samozřejmě vyloučeno.) A dále: Nakolik je pravděpodobné, že lze vzpomínky na rok 1938 spolehlivě datovat po sedmdesáti letech, zvláště když byly vlastně podány z druhé ruky? Přirozeně tu nejde o zpochybnění autentičnosti fotografií, spíše o jejich správné časové i věcné zařazení. Přitom nelze vyloučit například krátkodobé delegování F. Čatloše – bezpochyby daleko zkušenějšího náčelníka štábu – k pplk. gšt. Jandovi jako „supervizora“. Absence dokumentů jak 8. divize, tak i vyššího velitelství totiž umožňuje ve spojení s těmito fotografiemi i takovýto dohad. A dále: není mi dost jasné, proč velitel Vojenské akademie konstituuje štáb v jakési rodinné škole, mimo vlastní kanceláře. Není to dost nepochopitelná komplikace, pokud se štáb nestěhuje na zcela jiné místo? Vždyť štáb umístěný mimo spojení, nástupní a ubytovací prostory, sklady a podobně je omezen ve svých možnostech i potřebách! A to nemluví o tom, že v Hranicích bylo dislokováno velitelství Hraničního pásma XIII (*Rostislav*), zatímco velitelství *Mánesa* bylo ve skutečnosti umístěno v Moravském Berouně. S vysokým stupněm pravděpodobnosti se tedy lze domnívat, že fotografie, o něž se P. Šrámek opírá, buď vznikly jindy nebo jinde, eventuálně jindy a jinde, ale jen těžko mohou být důkazem v tom smyslu, v jakém byly prezentovány. To však není to podstatné. Důležitější je skutečnost, že i bez podkladů z činnosti *Floriana*, *Mánesa* a jim nadřazených velitelství lze Čatlošovo zařazení rekonstruovat z jiných spisů.

3. oddělení MNO skutečně připravovalo od léta 1938 opakovaně materiál *Náčelníci a podnáčelníci štábů vyšších velitelství – ustanovení*,¹⁷ předpokládající mimo jiné Čatlošovo odvelení od 8. divize. Podle těchto spisů *pplk. gšt. Čatloš předává funkci* (náčelníka štábu 8. divize – pozn. S.Ch.) *od 15-30. září t. r., 30. září nastoupí u hl.*

¹³ ČAPLOVIČ, Miloslav. Ferdinand Čatloš v légiách a v československé armádě. In BAKA, Igor – CSÉFALVAY, František – KRALČÁK, Peter a kol. *Ferdinand Čatloš – vojak a politik (1895 – 1972)*. Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2011, s. 14.

¹⁴ LACKO, Martin. Slovenský štátnik a národovec Ferdinand Čatloš (1895 – 1972). In *Slovenskí generáli 1939 – 1945*. Praha : OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, Slovak edition 2013, s. 61. ISBN 978-80-7451-246-9.

¹⁵ www.vojenstvi.cz/vasedotazy_41.htm, dotaz 619

¹⁶ <http://www.brannamoc1938.eu/mobilizace/ii-armada/hranicni-pasmo-xiii/hranicni-oblast-37/>

¹⁷ Vojenský historický ústav – Vojenský historický archiv (dále VHA) Praha, MNO – Hlavní štáb, šk. 295, 3. odd., 46 2/3 – 40, čj. 3523 Dův. 1938 a 5045 Dův. 1938. První spis procházel od 11. června do 8. září 1938, druhý 14. – 15. září 1938 s původním (a zrušeným) záměrem opakovaně jej předložit 30. září.

št./5.odděl. V návrhu na obsazení jeho funkce je skutečně uveden jako nástupce pplk. gšt. Janda s rukopisnou poznámkou (15. 9.). To je první problém – termínově to bylo vzhledem na den schválení nerealizovatelné, třebaže návrh byl pro všechny divize včetně rychlých zpracován již před 1. červencem 1938 a pplk. gšt. Janda tehdy teprve čekal na povýšení z hodnosti majora gšt. Byl v té době (původně ze zdravotních důvodů) zařazen na Vojenskou akademii již od školního roku 1934 – 1935. Skutečnost, že by byl po delší době mimo služby u bojového útvaru a bez praxe v řízení štábu vyšší jednotky zařazen do prvosledové formace, snižuje pravděpodobnost tvrzení o skutečném převzetí Čatlošovy funkce v inkriminovaných dnech. To už ale nemuselo platit o několik dní později, jakmile bylo rozhodnuto o opuštění obranných linií a divize místo boje pouze ustupovala.

Dne 10. října 1938 byl jako velmi pilný zpracován návrh na přidělení jednoho vyššího důstojníka generálního štábu – Slovák k předsednictvu slovenské autonomní vlády. Ze dvou kandidátů – F. Čatloše a Š. Jurecha – byl navržen *pplk. gšt. Ferd. ČATLOŠ, náč. štábu Ho*, jenž měl nejen vyšší hodnost, ale i vyšší kvalifikační hodnocení (*Navrhují pplk. gšt. Ferd. ČATLOŠE. Jeho funkci by mohl zatím převzít pplk. gšt. JANDA od 8. divize, a na jeho místo navrhují pplk. gšt. VEGRA...*). 11. října 1938 v odpoledních hodinách dostalo velitelství II. armády Jirásek telegram: *11/10 1450 == Jirásek -1. odděl. = ministerstvo národní obrany ustanovuje pplk. gšt. ferdinanda čatloše, od floriana zástupcem hlavního velitele u vlády pro slovensko v bratislavě. o souhlas předsedy vlády pro slovensko byl již dán. zpravte floriana, aby pplk. gšt. čatloše odeslal ihned na nové místo. funkci náčelníka štábu floriana převezme pplk. gšt. janda od mánesa. pplk. gšt. jandu bude až do demobilisace mánesa zastupovati nejstarší důstojník gšt. od mánesa. == palacký- 3. odděl. čj. 6004/dův. 1938. čas 1555 +++.*¹⁸ (Zvýraznil S.Ch.) Dokonce i s přihlédnutím k laickému názoru, že armáda je především organizovaný chaos, je nepředstavitelné, že by organizační nebo operační oddělení MNO při dokazatelné spisové disciplině „přehlédlo“ výměnu náčelníků štábů divizí, z nichž jedna byla prakticky v doteku s nepřítelem a druhá byla zodpovědná za krytí severní Moravy v případě prolomení obrany. Jinak řečeno – přestože není k dispozici kvalifikační listina F. Čatloše a nemám možnost nahlédnout do kvalifikační listiny F. Jandy, uvedený personální návrh i telegram považují za zcela dostačující k přesvědčení, že F. Čatloš byl náčelníkem štábu Floriana. A to i s přihlédnutím k ojedinělému konkrétnějšímu vyjádření jeho samotného. Na rozdíl od jiných vzpomínek se v materiálu zpracovávaném pro tehdejší Ústav dějin KSS rozepsal poněkud podrobněji, i když také ne s dostatečnou přesností... *ako náčelník štábu 8. pešej divízie, lepšie rečeno z tejto divízie sa utvorivšej v mobilizácii zdupľovanej polnej divízie, som ustupoval od nemeckých hraníc – pásma Krnov – Bohumín smerom na juh v októbri 1938. Boli sme severne Olomouca a mali sme ešte Nemcom prepustiť poslednú etapu nariadených priestorov... keď ma vyrušila depeše diaľkopisná od hlavného veliteľa operujúcich armád. Mal som okamžite odovzdať svoju funkciu... Zo Šternberka som sa ponáhlal cez Hranice... dostať sa do Bratislavy.*¹⁹

Ale aby celá záležitost nebyla příliš jednoduchá, Čatloš současně ve stejném materiálu vnáší novou komplikaci věcnou i časovou: *18. oktobra 1938 po polnoci, ma pri zostavovaní operačných rozkazov pre prípadnú obranu na novom ústupovom pôsobisku neďaleko Olomouca, vyrušila spojka od Hughes aparátu s depešou... „Okamžite odcestujte do*

¹⁸ VHA Praha, MNO-HŠ, šk. 295, 46 ²/₃ – 87, 3. odd., čj. 6004 Dův. 1938. Telegram je přepsán s původními překlady.

¹⁹ Archív Múzea Slovenského národného povstania Banská Bystrica, Osobný fond (pozostalost') Ferdinanda Čatloša, šk. 4, príř. č. S 212/2001, F. Čatloš: Pamätnica z rokov 1938 – 9, s. 31, a F. Čatloš: Zápis z obdobia okt. 1938 – jún 1939, zostavené na rozhraní r. 1963 – 64. Strojopisné kopie

Bratislavy k prevzatíu novej funkcie... “...Zobudil som svojho veliteľa generála Zahálku a s jeho súhlasom hneď som odovzdal dosavadnú funkciu svojmu nástupcovi. Autom som šiel do Hraníc, mojej mierovej posádky... Nevím, čo se odehrávalo v týždni medzi príkazom okamžite odeslať F. Čatloša a telegramem armádního generála Ludvíka Krejčího, nařizujícím jeho okamžitý odchod do Bratislavy. Je možné, že skutečně byl v tyto dny u štábu Mánesa, jenže je tu nesrovnalost, kterou bez kvalifikační listiny generála Zahálky, případně spisů oddělení MNO pro úpravu státních hranic s Německem nemohu zodpovědět. Generál Zahálka byl totiž po ústupu československé armády z hranic jmenován přednostou tohoto oddělení.²⁰ Creedogramem MNO byl s okamžitou platností přeložen k MNO-Hlavnímu štábu: 13/100815 == jirasek = ministerstvo nár. obrany přiděluje brig. gen. otakara zahálku k hlavnímu štábu... zahálku zpravte a ihned odešlete... = palacký čj. 6047 dův. /3. odděl. 1938 ++. Byl určen do funkce předsedy subkomise pro úpravu státních hranic,²¹ což byla v oněch dnech úloha výsostně aktuální. Nedomnívám se tedy, že by gen. Zahálka mohl ještě 18. října velet divizi a připravovat s pplk. gšt. Čatlošem nové operační plány. Ačkoliv jde v tomto případě jen o můj dohad, jsem přesvědčen, že se podobně jako u zmíněných fotografií i v Čatlošových vzpomínkách může jednat spíše o časový omyl nebo o záměnu osob na základě jiné skutečnosti z té doby, než o potvrzení jeho zařazení k divizi Mánes. Považuji za nutné připomenout i tvrzení Miloslava Johna: Podle názoru arm. gen. Krejčího, plk. gšt. Fetky a jiných vyšších čs. důstojníků byl tehdy pplk. gšt. Čatloš vysoce spolehlivým a schopným čs. důstojníkem, který prokázal své schopnosti zejména při srážkách s Poláky na podzim 1938.²² Jako náčelník štábu divize Mánes by evidentně neměl jak přijít do styku s polskými bojovky v prostoru hranic (zatímco v prvosledové divizi mohl úspěšně využívat zkušenosti z podobných akcí na sibiřské magistrále).

Závěr

Pplk. gšt. Ferdinand Čatloš byl náčelníkem štábu 8. divize v Hranicích na Moravě. Za mobilizace v září 1938 tato divize stavěla prvosledovou divizi *Florian* jako Hraniční oblast 37 a druhosledovou divizi *Mánes*. V odborné literatuře se vzhledem na neexistenci dokumentů těchto těles tradují dvě stanoviska. Podle jednoho byl F. Čatloš náčelníkem štábu divize *Florian* pod velením generála Jiřího Biruly, podle druhého zastával tuto funkci u divize *Mánes*, které velel generál Zahálka. Druhý z těchto názorů se pokusil podpořit Pavel Šrámek publikováním fotografií ze soukromého archivu rodiny generála Zahálky, jimiž dokazuje verzi o Čatlošově působení pod jeho velením. Fotografie však nejsou časově zařazeny. Personální spisy Ministerstva národní obrany – Hlavního štábu ovšem dokazují pravý opak, neboť ve vztahu ke jmenování zástupce hlavního velitele operujících armád je pplk. gšt. Čatloš vždy uváděn jako náčelník štábu *Floriana* a je zde i jmenovitě uveden řetězec výměn důstojníků gšt., aby mohl být F. Čatloš u této divize vystřídán.

²⁰ https://www.codyprint.cz/obrana/gen_u-z.html

²¹ VHA Praha, MNO-HŠ, šk. 295, 46 ²⁷/₃ – 79, 6407 Dův./3. odděl. 1938, 13. 10. 1938. Srovnej také ref. 3

²² JOHN, M. Nacistické přípravy... ref. 10, s. 228.